

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ,
ВЧИНЕННЯ ЯКИХ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ
МАЄ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ****ASPECTS OF THE OBJECTIVE SIDE OF THE CRIMES COMMITTED
BY A LAW ENFORCEMENT OFFICER THAT HAVE CRIMINAL LEGAL SIGNIFICANCE**

**Здренник І.В., к.ю.н.,
доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права
Львівський державний університет внутрішніх справ**

Стаття присвячена дослідженню об'єктивної сторони складів злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення. Здійснено ґрунтовну кримінально-правову характеристику їх об'єктивної сторони. Зроблено висновки та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення відповідних кримінально-правових положень, досліджено різні наукові праці, що стосуються цієї тематики. Встановлено, які злочини належать до матеріальних та формальних. Також досліджено, які злочини вчиняються лише дією, а які – бездіяльністю. Аналіз об'єктивної сторони складів злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення, дав змогу встановити, що до матеріальних із них належать злочини, передбачені ст.ст. 329, 364, 365, 367, 368 (у формі одержання неправомірної вигоди), 380, 381 КК України. Натомість до злочинів із формальним складом належать діяння, передбачені ст.ст. 328, 330, 366, 366¹, 368 (у формах прийняття пропозиції, обіцянки, а так само прохання надати неправомірну вигоду), 370–374, 387 КК України.

Встановлено, що злочини, передбачені ст.ст. 330, 365, 366, 366¹ (у формі подання завідомо недостовірних відомостей у декларації), 367 (у формі неналежного виконання службових обов'язків), 368, 370–373, 380 (у формах несвоечасного прийняття або прийняття недостатньо обґрунтованих рішень, а також несвоечасного вжиття достатніх заходів для безпеки) КК України, вчиняються лише дією. Злочини, передбачені ст.ст. 366¹ (у формі неподання декларації), 367 (у формі невиконання службових обов'язків), 380 КК України (у формах неприйняття рішення, а також невжиття достатніх заходів безпеки), – бездіяльністю. Натомість злочини, передбачені ст.ст. 328, 329, 364, 374, 381, 387 КК України, можуть бути вчинені як дією, так і бездіяльністю.

Ключові слова: злочин, об'єктивна сторона складу злочину, склад злочину, суспільно небезпечне діяння, допит, кваліфікація злочину, працівник правоохоронного органу, кримінально-правове значення, дія, бездіяльність.

The article is devoted to the study of the objective side of the crimes. Their commission by a law enforcement officer has criminal legal significance. The research presents thorough criminal-legal characteristics of their objective side. The paper makes conclusions and formulates proposals for improving relevant criminal-legal provisions. Various scientific works related to this topic were studied. The study distinguishes material and formal crimes. We also investigated the crimes committed only by action and the ones committed by inaction. We analysed the objective side of the crimes whose commission by a law enforcement officer has criminal legal significance. This allowed establishing material crimes, including the ones under Articles 329, 364, 365, 367, 368 (in the form of obtaining an unlawful benefit), 380, and 381 of the Criminal Code of Ukraine. Instead, crimes with formal elements include acts provided for in Articles 328, 330, 366, 366¹, and 368 (in the form of accepting an offer or a promise, as well as a request for unlawful benefits), 370-374, and 387 of the Criminal Code of Ukraine.

It was established that some crimes are committed by action, including the crimes provided for in Articles 330, 365, 366, and 366¹ (in the form of submitting false information in the declaration), 367 (in the form of improper performance of official duties), 368, 370-373, and 380 (in the form of untimely or poorly informed decision-making, as well as taking late actions for security) of the Criminal Code of Ukraine. Crimes committed by inaction include only the crimes under Articles 366¹ (in the form of non-submission of the declaration), 367 (in the form of non-performance of official duties), 380 of the Criminal Code of Ukraine (in the form of indecision, as well as failure to take sufficient security measures). Instead, the crimes provided for in Articles 328, 329, 364, 374, 381, and 387 of the Criminal Code of Ukraine can be committed both by action and inaction.

Key words: crime, objective side of the crime, offence, socially dangerous act, interrogation, qualification of a crime, law enforcement officer, criminal legal significance, action, inaction.

Постановка проблеми. Дослідження об'єктивної сторони складів злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення, є важливим для застосування на практиці закону про кримінальну відповідальність за такі злочини. З метою якісного застосування кримінального закону щодо складів злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення, необхідно здійснити ґрунтовну кримінально-правову характеристику їх об'єктивної сторони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які присвятили свої праці окремим аспектам визначення об'єктивної сторони злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення, можна виділити М.В. Кочерова, О.О. Дудорова, О.М. Гудзур, О.В. Ус, Л.І. Шехавцова, В.І. Борисова, В.К. Грищука, В.П. Коваленка, Н.Ю. Карпова.

Метою статті є здійснення кримінально-правової характеристики об'єктивної сторони складів злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення, розкриття її суті та змісту.

Вклад основного матеріалу. У теорії кримінального права домінує позиція щодо розуміння змісту об'єктивної

сторони складу злочину, згідно з якою вона визначається як зовнішнє вираження злочину, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням та суспільно небезпечними наслідками (у злочинах із матеріальним складом), місцем, часом, способом, обстановкою, знаряддями та засобами вчинення злочину [173, с. 14; 118, с. 103; 147, с. 106; 102, с. 150; 113, с. 133; 21]. Залежно від конструкції складу злочину в доктрині кримінального права розмежовують злочини з матеріальним та формальним складами.

З огляду на визначені в цій роботі склади злочинів до матеріальних належать злочини, передбачені ст.ст. 329, 364, 365, 367, 368 (у формі одержання неправомірної вигоди), 380, 381 КК України.

Натомість до злочинів із формальним складом належать діяння, передбачені ст.ст. 328, 330, 366, 366¹, 368 (у формах прийняття пропозиції, обіцянки, а так само прохання надати неправомірну вигоду), 370, 371, 372, 373, 374, 387 КК України.

Така класифікація, звісно, належить до основних складів цих злочинів. Кваліфіковані натомість також можуть утворювати і формальний, і матеріальний (у разі спричинення відповідної шкоди) склад злочину.

Щодо характеристики такої обов'язкової ознаки об'єктивної сторони аналізованих злочинів, як суспільно небезпечне діяння, варто зазначити, що злочини, визначені в цьому дослідженні, можуть вчинятись:

1) дією (ст.ст. 330, 365, 366, 366¹ (у формі подання завідомо недостовірних відомостей у декларації), 367 (у формі неналежного виконання службових обов'язків), 368, 370, 371, 372, 373, 380 (у формах несвоєчасного прийняття або прийняття необґрунтованих рішень, а також несвоєчасного вжиття достатніх заходів для безпеки) КК України);

2) бездіяльністю (ст.ст. 366¹ (у формі неподання декларації), 367 (у формі невиконання службових обов'язків), 380 КК України (у формах неприйняття рішення, а також нежиття достатніх заходів безпеки));

3) як дією, так і бездіяльністю (ст.ст. 328, 329, 364, 374, 381, 387 КК України).

Об'єктивна сторона злочинів, що пов'язані з розголошенням певних відомостей (ст.ст. 328, 381, 387 КК України), загалом трудніші у розумінні та застосуванні цих положень у практичному аспекті не зумовлює. Суспільно небезпечне діяння зазначених злочинів характеризується «розголошенням» таких відомостей, що своєю чергою передбачає ознайомлення іншої особи (осіб) із такою інформацією за відсутності права на це.

Не виникає проблем щодо визначення об'єктивної сторони злочинів, передбачених ст.ст. 329, 330 КК України, що характеризуються такими формами, як «втрата» в першій із них і «передача» або «збирання з метою передачі» в другій.

З огляду на це аналізувати об'єктивну сторону цих злочинів більш ґрунтовно не видається доцільним.

Натомість із визначенням суспільно небезпечного діяння інших аналізованих складів виникають певні труднощі.

Так, об'єктивна сторона зловживання владою або службовим становищем виражається трьома обов'язковими ознаками: діянням – використанням службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, що полягає в певних діях або бездіяльності суб'єкта; наслідками, які полягають у завданні шкоди охоронюваному законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб; причинним зв'язком між діянням і наслідками. Відповідно, відсутність хоча б однієї із зазначених ознак свідчить про відсутність складу цього злочину [1, с. 845].

Зловживання службовим становищем передбачає зазвичай використання службових повноважень, пов'язаних зі здійсненням (реалізацією) повноважень, якими службова особа наділена відповідно до обійманої посади, всупереч інтересам служби [1, с. 845].

Деякі науковці стверджують, що перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК) є спеціальним видом зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК). Тобто зловживання владою або службовим становищем (ст. 364) співвідноситься з перевищенням влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК) як загальна і спеціальна норми, а вчинення працівником правоохоронного органу дій, що, очевидно, перебувають поза межами його компетенції – різновидом зловживання владою чи службовим становищем, протиправного їх використання. Вчинення іншими службовими особами (не працівниками правоохоронного органу) дій, що перебувають за межами їхньої компетенції (вчинення дій, які є компетенцією вищестоящої службової особи чи службової особи іншого відомства; вчинення дій одноосібно, якщо вони могли бути вчинені лише колегіально; вчинення дій, які дозволяється вчиняти тільки в особливих випадках, з особливого дозволу і з особливим порядком здійснення, – за відсутності цих умов; вчинення дій, які вчиняти або дозволяти ніхто не має права), мають знайти кримінально-правову оцінку в рамках ст. 364 або

ст. 364¹ КК (звісно, за відсутності ознак інших спеціальних складів злочину, наприклад, передбачених ст.ст. 366, 368, 368³ КК тощо) [2, с. 255].

Як слушно зазначає О.Ф. Пасека, об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 365 КК України, не досить конкретизована. Йдеться про те, наголошує науковець, що очевидний вихід працівника правоохоронного органу за межі своїх повноважень можна сприймати надто широко, адже вчинення крадіжки, вбивства, зґвалтування працівником правоохоронного органу під час виконання ним своїх службових обов'язків є теж очевидним виходом за ці межі. Однак такі дії кваліфікуватимуться за іншими статтями КК України [3, с. 171].

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 366 КК України, охоплює кілька форм: складання неправдивих документів; видача неправдивих документів; внесення до документів неправдивих відомостей; інше підроблення документів.

Складання неправдивих документів – це повне виготовлення документа, який містить інформацію, що не відповідає дійсності. При цьому форма та реквізити документа відповідають необхідним вимогам [4].

Отже, у ст. 366 КК України варто визначити дві форми об'єктивної сторони: 1) підроблення офіційного документа; 2) видача неправдивого офіційного документа.

Окрім того, згідно з положеннями ст. 366 КК України, злочин варто вважати закінченим із моменту вчинення зазначених у диспозиції дій. При цьому жодного значення немає, з якою метою таке діяння вчинено і чи спричинило (створило загрозу спричинення) істотної шкоди охоронюваному суспільним відношенням. Якщо у випадку вчинення цього злочину у формі видачі неправдивих документів це видається виправданим, то в інших формах сумнівно.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 366¹ КК України, охоплює дві форми: умисне неподання декларації та подання в декларації завідомо неправдивих відомостей.

Не вдаючись до надмірної полеміки щодо складу цього злочину, варто зазначити, що заслуговує на підтримку позиція тих науковців, які стверджують, що доповнення КК України цією нормою є виявом надмірної криміналізації. Проблеми в відмежуванні цього злочину у формі неподання від адміністративного правопорушення у виді несвоєчасного подання, відсутність кримінальної відповідальності за неподання або подання неправдивих відомостей у повідомленні про суттєві зміни в майновому стані свідчать про певну непослідовність законодавця.

Як слушно зазначає В.Ф. Ступа, для правильної кваліфікації злочину, передбаченого ст. 367 КК України, під час дослідження об'єктивної сторони необхідно встановити: 1) нормативний акт, яким визначається компетенція службової особи та коло її службових обов'язків; 2) які конкретно обов'язки особа має була виконати і чи мала вона реальну можливість належно виконати ці обов'язки; 3) які були допущені особою порушення службових обов'язків; 4) до яких наслідків призвели ці порушення і чи перебувають вони в причинному зв'язку з наслідками злочину [5, с. 198].

Загалом склад цього злочину видається цілком виправданим.

Об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 368 КК України, хоча б в частині одержання неправомірної вигоди, варто вважати доволі розробленою в теорії кримінального права і належно апробованою практикою. Однак зміни, які відбулися у складі цього злочину в частині доповнення цього елемента складу злочину такими формами, як прийняття пропозиції, обіцянки, а також прохання надати таку вигоду, викликають неабиякі заперечення.

Мета законодавця була зрозумілою – посилити кримінально-правовий вплив на корупційні прояви, однак науковці безспівідставно вказують на неефективність таких редакційних змін.

Доволі показовим у цьому аспекті є те, що за час наявності таких форм об'єктивної сторони у ч. 1 ст. 368 КК України жодного вироку щодо призначення особі покарання за прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди в Єдиному державному реєстрі судових рішень немає.

Отже, виправданою є декриміналізація відповідальності за прийняття пропозиції (обіцянки) неправомірної вигоди у ст. 368 КК України. Для однакового розуміння обґрунтованим є виключення таких форм об'єктивної сторони й з інших, схожих за своїм змістом, діянь (ст.ст. 160, 354, 368³, 368⁴, 369² КК України). З огляду на це прийняття пропозиції або обіцянки неправомірної вигоди варто розглядати як виявлення умислу. Натомість прохання надати неправомірну вигоду – як готування до цього злочину.

Ст. 371 КК України з об'єктивної сторони характеризується такими формами, як завідомо незаконне затримання, завідомо незаконний привід, завідомо незаконний домашній арешт, завідомо незаконне тримання під вартою.

Як зазначає Ю.І. Гуменюк, найпоширенішими способами вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 371 КК України, є затримання людини через відсутність законних підстав, недотримання визначених кримінальних процесуальних умов затримання, явне порушення вимог процесуального оформлення затримання, затримання понад визначені законні терміни [6, с. 214].

Складність цього злочину полягає насамперед у тому, що з'ясування характеру зазначених дій зумовлено положеннями КПК України.

Так, згідно з положеннями ч. 2 ст. 176 КПК України, затримання особи є тимчасовим запобіжним заходом, що застосовується з підстав та в порядку, визначеному КПК.

Як зазначається в літературі, формами (видами) цього тимчасового запобіжного заходу є: 1) затримання підозрюваного, обвинуваченого за ухвалою слідчого судді, суду з метою приводу (ст.ст. 188–192 КПК України); 2) затримання без ухвали слідчого судді, суду уповноваженою службовою особою, а також кожним, хто не є уповноваженою службовою особою (ст.ст. 207–213 КПК України) [7, с. 452].

Аргументом на користь позиції, що нормою, передбаченою ст. 371 КК України, охороняється лише порядок кримінального процесуального затримання, на думку деяких учених, є те, що в КПК України використовується термін «затримання» (такий, що вжитий законодавцем у ч. 1 ст. 371 КК України), тоді як у ст.ст. 261–263 КУпАП наведено термін «адміністративне затримання». Тобто, застосовуючи системне тлумачення відповідної норми кримінального закону – зіставляючи його положення з положеннями КПК України та КУпАП, можна зробити висновок, що в ст. 271 КК України йдеться лише про затримання, передбачене в кримінальному процесуальному законодавстві [8, с. 140].

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 372 КК України, полягає у притягненні завідомо невинного до кримінальної відповідальності.

На думку науковців, об'єктивна сторона аналізованого злочину полягає у складанні та підписанні уповноваженою особою письмового повідомлення про підозру особи у вчиненні кримінального правопорушення за відсутності події чи складу кримінального правопорушення (злочину) в діях особи або за недоведеності її участі у вчиненні кримінального правопорушення (злочину) [9, с. 284–285].

Як зазначає В.І. Тютогіна, об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 372 КК України, характеризується лише активною поведінкою суб'єкта, що полягає у вчиненні таких дій: а) складання письмового повідомлення про підозру (ст. 277 КПК України); б) вручення цього повідомлення особі, що підозрюється у вчиненні певного кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 42, ст. 278 КПК України) [10, с. 844].

Щодо визначеного цієї статтею діяння питань загалом немає. Певні дискусії виникають під час визначення моменту закінчення цього злочину.

До набрання чинності КПК 2012 року вважалося, що цей злочин слід вважати закінченим із моменту складання обвинувального акта. Однак із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу ситуація дещо змінилась.

Щодо цього серед науковців можна простежити такі думки. І.М. Бокоч зазначає, що моментом закінчення злочину, передбаченого ст. 372 КК України, потрібно вважати повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Конкретизуючи це положення, автор наголошує, що злочин, передбачений ст. 372 КК, вважатиметься закінченим із моменту виконання уповноваженою особою таких обов'язкових дій: 1) складання прокурором або слідчим за погодженням із прокурором письмового повідомлення про підозру у вчиненні злочину; 2) невідкладне повідомлення слідчим, прокурором або іншою уповноваженою службовою особою (особою, якій законом надано право здійснювати затримання) про права підозрюваного, зазначені у ст. 41 КПК; 3) вручення письмового повідомлення про підозру у вчиненні злочину (ст. 278 КПК) [11, с. 80].

Загалом на підтримку заслуговує позиція науковців суміжної галузі, які стверджують, що в теорії кримінального процесу переважає думка, згідно з якою фактично зміст письмового повідомлення про підозру в чинному КПК України відповідає вимогам, що висувалися раніше до постанов про притягнення як обвинуваченого [12, с. 126–127].

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 373 КК України, характеризується примушуванням давати показання під час допиту.

Під примушуванням загалом можна розуміти психічний вплив на особу, яку допитують, із метою отримати необхідні для особи, яка провадить допит, показання шляхом погроз, шантажу, застосування насильства або будь-яких інших незаконних дій.

У цьому разі складом цього злочину охоплюється будь-який вплив на особу, яка допитується, з метою її спонукання до давання показань проти її волі.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 380 КК України, має такі форми: 1) неприйняття рішення про застосування заходів безпеки; 2) несвоєчасне прийняття рішення про застосування заходів безпеки; 3) прийняття необґрунтованих рішень про застосування заходів безпеки; 4) невжиття достатніх заходів безпеки; 5) несвоєчасне вжиття достатніх заходів безпеки.

До заходів безпеки, які здійснюються відповідними органами, як зазначає О.С. Омельченко, можна зарахувати: особисту охорону, охорону житла і майна; видачу спеціальних засобів індивідуального захисту і прослуховування телефонних та інших переговорів; візуальне спостереження; зміну документів та зміну зовнішності; зміну місця роботи або навчання; переселення в інше місце проживання; забезпечення конфіденційності відомостей про особу; закритий судовий розгляд тощо [13, с. 146].

У першій формі об'єктивної сторони визначення змісту такого діяння не викликає труднощів, адже виражається воно бездіяльністю – суб'єкт злочину не приймає рішення про застосування заходів безпеки за умови, що потреба в їх застосуванні була.

Проблемність чотирьох інших форм зумовлена їх оціночним змістом, адже наявність таких ознак, як «несвоєчасність прийняття», «недостатньо обґрунтоване рішення», «достатні заходи безпеки», «несвоєчасне вжиття достатніх заходів» у кожному конкретному випадку має встановлюватися особою, яка здійснює провадження.

Окрім того, в рамках цього дослідження варто наголосити на такій ознаці об'єктивної сторони, як суспільно небезпечні наслідки. Звісно, ця ознака має кримінально-правове значення в злочинах із матеріальним складом, а такими з аналізованих складів, як було визначено вище, є діяння, передбачені ст.ст. 329, 364, 365, 366¹,

367, 368 (у формі одержання неправомірної вигоди), 380, 381 КК України.

В окремих із них визначення змісту наслідку не викликає труднощів. Так, суспільно небезпечний наслідок, відповідно до ст. 329, полягає у втраті визначених у статті предметів складу злочину. При цьому під втратою розуміється вихід документа, що містить відомості про державну таємницю, іншого матеріального носія секретної інформації чи предмет, відомості про який становлять державну таємницю назавжди чи на певний час із володіння особи – суб'єкта злочину.

Наслідок інших злочинів взагалі визначено в положеннях КК України. Так, у ст.ст. 364, 365, 367 КК України зміст наслідків, які мають настати, законодавчо визначено у примітці до ст. 364, однак зміни, які відбулися в положеннях цієї статті щодо визначення змісту поняття «істотна шкода», піддані обгрунтованій критиці.

З одного боку, як зазначає Г.М. Анісімов, у процесі кваліфікації злочинів, що вчиняються шляхом використання службовими особами своїх повноважень, варто зважати, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» здійснено часткову декриміналізацію злочинів у сфері службової діяльності. У новій редакції викладено положення: примітки 3 до ст. 364 КК, згідно з якою істотною шкодою у ст.ст. 364, 364¹, 365, 365², 367 КК вважається така шкода, яка в 100 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; примітки 4 ст. 364 КК, згідно з якою тяжкими наслідками у ст.ст. 364–367 КК вважаються такі наслідки, які в 250 і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Отже, як стверджує науковець, у чинній редакції КК поняття істотної шкоди та тяжких наслідків з оціночних у попередній редакції КК стали детально визначеними [2, с. 267].

З іншого боку, аналіз складу злочину, передбаченого ст.ст. 364, 365, 367 КК України, свідчить про наявність ще однієї проблеми, яка пов'язана із змінами, що були внесені у ст. 364 КК Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13.05.2014 р. Ці зміни стосуються визначення істотної шкоди виключно в матеріальному виразі, що, на думку деяких науковців, усуває можливість притягнення до кримінальної відповідальності за перевищення влади або службових повноважень у разі спричинення працівником правоохоронного органу будь-якої іншої шкоди нематеріального характеру [3, с. 173].

М.В. Сийпюкі зазначає, що буквально розуміння цих наслідків (у чинній редакції КК України) дійсно дає змогу стверджувати лише про майнові наслідки, розмір яких визначений лише ст. 364 КК України. Тому, зазначає вчений, неможливо логічно пояснити необхідність таких законодавчих змін [14, с. 129].

Як вказує Л.М. Демидова, суди визнають заподіяну шкоду як істотну, але доводять заподіяння лише майнової шкоди у вигляді реальних збитків. При цьому здебільшого, на думку вченої, не враховується, що істотна шкода передбачена в диспозиції багатьох статей або їх частин Особливої частини КК як комбінована [15, с. 549].

Так, С.В. Рак вказує, що зміни в законодавстві дійсно частково декриміналізували злочин, передбачений ст. 367 КК, а тому суд має застосовувати законодавство, не допускаючи розширеного тлумачення кримінального закону в напрямі посилення кримінальної відповідальності. Водночас, як зазначає автор, таке рішення не є безперечним, оскільки є підстави стверджувати, що завдання шкоди нематеріального характеру в процесі вчинення службової недбалості є суспільно небезпечним, відпові-

дає іншим критеріям криміналізації. А тому надалі законодавцю доцільно повернутися до цієї проблеми шляхом внесення відповідних змін до КК [16, с. 210–211].

Характеризуючи суспільно небезпечні наслідки, що безпосередньо визначені в диспозиціях наведених кримінально-правових норм як ознаки об'єктивної сторони вказаних складів злочинів, В.Б. Харченко наголошує, що саме зазначення в законі про кримінальну відповідальність певного виду та розміру або обсягу спричиненої шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб, потрібно розглядати як єдиний можливий механізм виокремлення з усієї сукупності порушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, саме таких, що за своїм рівнем і характером відповідають небезпечності такого соціального явища, як злочин. Отже, цей науковець констатує, що кримінальний закон фактично позбавлений іншої можливості вказати на ступінь суспільної небезпечності конкретного злочинного діяння вказаної групи [17, с. 169].

В юридичній літературі також є твердження, що внесені у ст. 364 КК України зміни жодним чином не виключають притягнення до кримінальної відповідальності осіб за вчинення злочинів, передбачених ст.ст. 364, 365, 367 КК України, в разі спричинення істотної шкоди нематеріального характеру.

Так, аналізуючи зміст поняття істотної шкоди, В.Б. Харченко стверджує, що і природа (сутність, зміст) попередньої редакції пунктів 3 і 4 примітки до ст. 364 КК України, і сутність редакції зазначених пунктів у Законі України від 13.05.2014 р. № 1261-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» жодним чином не відрізняються одна від одної. Істотна шкода і тяжкі наслідки охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб як ознаки слідів злочинів, передбачених ч. 1 ст. 364, ч. 1 ст. 364¹, ч. 1 ст. 365, ч. 1 ст. 365², ч. 1 ст. 367 КК України та ч. 2 ст. 364, ч. 2 ст. 364¹, ч. 3 ст. 365, ч. 3 ст. 365², ч. 2 ст. 367 КК України відповідно, зазначає науковець, мають місце як у випадку спричинення матеріальних (майнових) збитків, що у сто (двісті п'ятдесят) і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян (якщо вони полягають у завданні матеріальних збитків), так і у випадку заподіяння суспільно небезпечних наслідків нематеріального характеру [17, с. 174–175].

Однак із такою думкою погодитися складно. Отже, видається доцільним визначити у примітці до ст. 364 КК України під істотною шкодою можливість спричинення і матеріальної, і нематеріальної шкоди [18].

Наслідок інших з аналізованих злочинів законодавчо визначений, однак зміст цих наслідків не розкривається. Так, наслідком у ст. 380 КК України є спричинення тяжких наслідків, а у ст. 381 – спричинення шкоди здоров'ю особи, взятої під захист.

Відповідно, визначення змісту цих наслідків є лише в теорії кримінального права. Загалом «тяжкі наслідки» як обов'язкова ознака складу злочину, або ж ознака кваліфікованого складу простежується не в одній статті КК України. В окремих випадках їх зміст розкривається в Постановах Пленуму Верховного Суду України, в інших винятково в теоретичній площині. Складність у цьому разі полягає в тому, що це поняття в різних статтях КК визначається по-різному.

Щодо аналізованого злочину, передбаченого ст. 380, варто зазначити, що загалом під тяжкими наслідками пропонується розуміти спричинення загибелі особи, взятої під захист, заподіяння їй тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, значної матеріальної шкоди тощо.

Відповідно, наявність чи відсутність такої шкоди також визначатиметься в кожному конкретному випадку.

Натомість спричинення шкоди здоров'ю особи, взятої під захист, як обов'язкова ознака злочину, передбаченого ст. 381 КК України, полягає у спричиненні потерпілому легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень або спричиненні іншої шкоди його здоров'ю (побоїв, мордування або інших дій, що завдали фізичного болю).

Висновки. Аналіз об'єктивної сторони складів злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення, дав змогу встановити, що до матеріальних із них належать злочини, передбачені ст.ст. 329, 364, 365, 367, 368 (у формі одержання неправомірної вигоди), 380, 381 КК України. Натомість до злочинів із формальним складом належать діяння, передбачені статтями 328, 330, 366, 366¹, 368 (у формах прийняття

пропозиції, обіцянки, а так само прохання надати неправомірну вигоду), 370–374, 387 КК України.

Встановлено, що злочини, передбачені ст.ст. 330, 365, 366, 366¹ (у формі подання завідомо недостовірних відомостей у декларації), 367 (у формі неналежного виконання службових обов'язків), 368, 370–373, 380 (у формах несвочасного прийняття або прийняття недостатньо обгрунтованих рішень, а також несвочасного вжиття достатніх заходів для безпеки) КК України, вчиняються лише дією. Злочини, передбачені ст.ст. 366¹ (у формі неподання декларації), 367 (у формі невиконання службових обов'язків), 380 КК України (у формах неприйняття рішення, а також невжиття достатніх заходів безпеки), – бездіяльністю. Натомість злочини, передбачені ст.ст. 328, 329, 364, 374, 381, 387 КК України, можуть бути вчинені як дією, так і бездіяльністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
2. Анісімов Г.М. Особливості кваліфікації злочинів, що вчиняються шляхом зловживання службовим становищем. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 2 (3). С. 250–268.
3. Пасека О.Ф. Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу за КК України: основні теоретичні та прикладні проблеми. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2017. Вип. 3. С. 166–175.
4. Практика розгляду кримінальних справ про злочини, склад яких передбачено ст. 366 Кримінального кодексу України (службове підроблення): узагальнення, підготовлене суддею Верховного Суду України В.Г. Жуком та головними консультантами управління вивчення та узагальнення судової практики Верховного Суду України О.С. Іщенко та А.І. Смолкіною. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n_002700-09
5. Ступа В.Ф. Поняття «об'єктивна сторона» злочину службової недбалості (ст. 367 Кримінального кодексу України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Спецвипуск. 2017. Ч. 2. С. 197–200.
6. Гуменюк Ю.І. Зміст поняття завідомо незаконного затримання людини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2015. Вип. 2. С. 205–217.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за загальною ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1328 с.
8. Палюх Л.М. Проблеми кримінальної відповідальності за завідомо незаконне затримання. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 138–141.
9. Сийпюкі М.В. Особливості об'єктивної сторони притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності за новим кримінальним процесуальним законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 6. С. 282–285.
10. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. 5-те вид., допов. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. Харків : Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. 1040 с.
11. Бокоч І.М. Завідомо невинний як потерпілий у складі злочину, передбаченому ст. 372 Кримінального кодексу України «Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності». *Форум права*. 2012. № 2. С. 77–81.
12. Татаров О.Ю. Закінчення досудового розслідування складанням обвинувального акта: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 124–134.
13. Омельченко О.С. Забезпечення безпеки учасників кримінального процесу засобами оперативно-розшукової діяльності. *Право і безпека*. 2013. № 1 (48). С. 144–149.
14. Сийпюкі М.В. Зловживання владою або службовим становищем: визначення наслідків злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2015. Вип. 33. Т. 2. С. 127–130.
15. Демидова Л.М. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика : монографія. Харків : Право, 2013. 752 с.
16. Рак С.В. Істотна шкода як ознака об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 367 КК України. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2016. Вип. 32. С. 202–217.
17. Харченко В.Б. Визначення істотної шкоди та тяжких наслідків за новою редакцією примітки до ст. 364 КК України. *Форум права*. 2015. № 2. С. 169–176.
18. Баган І.В. Кримінально-правова оцінка окремих діянь, вчинених «новою» поліцією. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 18–19 грудня 2015 р. Івано-Франківськ, 2016. С. 91–93.*